

ריבוי מניינים בקהילה

הרב יצחק שמלוב

א. פתיחה

ב. דיון הלכתי

ג. סיכום

א. פתיחה

רב צעיר הגיע לקהילה, נמרץ ומלא רצון להשפיע לפעול, ולתת הרבה מכוחותיו כדי לקדם את הקהילה. הוא נכנס למבנה מרשים בעל שלוש קומות ואולם אירועים, בוחן כל פינה ואבן. כאן ספרייה מרשימה, וכאן חדרי שיעורים, עזרת נשים מפוארת, ומטבחון משופץ ומאובזר להפליא.

גולת הכותרת – היכל התפילה הענק המכיל מאות מתפללים, מפואר וקורן יקרות והוד. כבר במוחו רואה הוא עצמו דורש לציבור הרחב שבא לשתות בצמא את דרשתו הראשונה, דרשת הפתיחה שבה השקיע לא מעט הכנה.

ליל שבת. הרב מגיע לתפילה, והנה שלושה אנשים ניצבים עליו, אט אט מתאספים. תפילת מנחה החלה בכשושה מניינים וחצי. 'עוד מעט קט יבואו יותר', חולף הרהור במוחו. בתחילת קבלת שבת עלה המספר לחמישה מניינים. 'אולי כמה מאחרים היום'.

בדרשת ליל שבת היה הרב מאוכזב מאוד – רוב בית הכנסת נותר ריק, ואף האנשים שהיו כאילו בטלו בשישים בחלק הענק שנותר.

בסיום התפילה שאל את הגבאים אם זה כל הציבור.

ממש לא, ענה הגבאי. יש רבים שמתפללים בפלג המנחה בגלל הילדים, ולמעלה מתקיים מניין צעירים מהיר שסוחף אליו כמה עשרות.

גם שני המבואות של הבניינים משמשים, בעתות הצורך, מרכז תורה ותפילה.

וכמובן, בבוקר יש מניין נץ, מניין מרכזי ומניין צעירים מאוחר ומהיר.

מנחה גדולה, ומנחה לאחר שיעור הילדים והמניין המרכזי.

וכן הלאה.

שקוע במחשבותיו הלך הרב לביתו. 'עד כמה ניתן לחלק את הרב...'

ב. דיון הלכתי²⁰⁸

הנושא החשוב של ריבוי מניינים בקהילה מעסיק לא מעט את קהילות ישראל ומנהיגיה, ועלה לדיון גם על שולחנם של גדולי הפוסקים. בשו"ת הריב"ש²⁰⁹ העלה להתיר ליחידים להקים מניין, ואף אם יקום מישהו ויתנגד – יש לשתק אותו בניזיפה מפני שמעכב את הרבים לעשות מצווה. אולם המשיך שם שאם המנהיגים נותנים טעם להתנגדותם למניין הנוסף, כגון מפני יישוב בית הכנסת, יש למצוא פשרה ביניהם. הרמ"א²¹⁰ הביא את דברי הריב"ש.

בשו"ת שמחת כהן²¹¹ ביאר בדברי הריב"ש שכוונתו כשקהילה בבית כנסת אחד רוצה להתחלק. אולם בריבוי בתי כנסת בעיר אין לדון כלל, מפני שמותר בוודאי להרבות בתי כנסת, שכן יהיה לאנשים קל יותר להגיע לבית הכנסת, ואף ריבוי המניינים לטובה – כל אחד יוכל להתפלל בשעה שהוא חפץ.

לעומת דעות אלו, בשו"ת באר יצחק²¹² כותב:

עיר אחת שיש שם בית הכנסת מכבר וזה מקרוב יצאו מקצת אנשים מבית הכנסת הנ"ל להתפלל בפני עצמם... אף לכתחלה אם רוצים מיעוט אנשים לבנות להם בית כנסת אחר במקום שיש בית כנסת ישן ומחזיק את כולם יכולים הרוב לעכב על המיעוט שלא יהיו יכולים להפרד ולבנות בית כנסת אחר.

אף המגן אברהם²¹³ כתב שמדברי הרא"ם²¹⁴ עולה שאם בית הכנסת מכיל את כולם, אסורים להיפרד. בשער הציון²¹⁵ הטעים את הדין: 'משום דברב עם הדרת מלך ועוד

²⁰⁸ תודה לרב יהודה בן שלמה על מתן המקורות למאמר זה.

²⁰⁹ סימן רנג בסופו.

²¹⁰ חושן משפט סימן קסב סעיף ז.

²¹¹ אורח חיים סימן מה.

²¹² אורח חיים סימן כד.

²¹³ סימן קנד ס"ק כג.

²¹⁴ חלק א סימן נג.

²¹⁵ סימן קנ ס"ק ג.

שעל ידי התחלקות באים כמה מכשולים והזקות לצדקות וללמוד תורה בצבור וכהאי גוונא".

אמנם בשו"ת בניין ציון²¹⁶ כתב שאם כבר נחלקו לשתי קהילות ויכולות להתקיים כל אחת בפני עצמה, אין הן כפופות זו לזו.

כל הדיון הוא רק כאשר בני הקהילה מאוחדים, אך אם יש מריבות – טוב יותר להתחלק. כך כתב הרדב"ז²¹⁷:

וכל זה בזמן שכולם לב אחד הוא שקילוסן עולה יפה. אבל אם חלק לבם יותר טוב הוא שיתפללו כל כת לעצמה ולא שיך הכא לא חזקתו ולא חזקת אבותיו כדכתיבנא. ולא תטעה בדברי לומר שאני סובר שהחלוקה טובה ח"ו דקרא כתיב "חבור עצבים אפרים הנח לו חלק לבם עתה יאשמו" וגו', אלא צריך להשתדל שיהיו לב אחד לאביהם שבשמים ואם אי אפשר אלא שתמיד הם מתקוטטין והם במחלוקת דחה הרע במיעוטו.

תנאי נוסף להיתר להתחלק מובא בשו"ת שואל ונשאל²¹⁸ לדבריו יש אפשרות לפתוח בית כנסת חדש, אפילו יתפללו בו מעטים, מפני שמוסיף קדושה. אבל אם המניין יתקיים בבית פרטי או בחצר, אין בזה כלל מצווה.

הרב עובדיה יוסף²¹⁹ כתב שאם רוצים להתחלק בגלל הבדלים בנוסח התפילה – רשאים, וכן המנהג. בעניין זה כתב הרב יעקב אריאל שאם רוצים להתפלל יחד בנוסח אחד או על פי הרוב, הרשות בידם. לכן למען שמירת האחדות טוב להתכנס אחת לכמה שבתות או בימים טובים ולהתפלל יחד בכל נוסח שירצו.

נסיים בדברי החסידות המופלאים של בעל ליקוטי הלכות²²⁰ בנוגע לתפילה מאוחדת של נשמות ישראל:

כופין בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת ובית המדרש. כי בודאי יכולין לכפות זה את זה. מאחר שמכל הנפשות שמתכנסים לבית הכנסת נעשים צירופים נפלאים, וכל אחד מישראל מצטרף עם חבירו ונצטרפים ונעשים מהם בתים ובניינים נפלאים... כי כולים חשובים כנפש אחד כמו שאמרו רז"ל (מובא בפירוש רש"י בראשית מ"ו) על

²¹⁶ סימן קח.

²¹⁷ חלק ג סימן תעב.

²¹⁸ חלק ב אורח חיים סימן טז.

²¹⁹ שו"ת יביע אומר חלק ו אורח חיים סימן י.

²²⁰ אורח חיים הלכות בית כנסת הלכה ו אות ב.

שבעים נפש של בית יעקב שנקראים נפש בלשון יחיד. כי זהו המעלה של ישראל עם קדוש שכל מה שנתרבין יותר נכללין בתכלית האחדות יותר על ידי הצירופים הנ"ל... כדי שיתוספו שכנים רבים אל בית התפלה שיעלו משם שעשועים נפלאים לפניו יתברך...

והוסיף:²²¹

נמצא שעיקר בנין הבית הכנסת והבית המדרש הוא בשביל ריבוי כבודו יתברך על ידי ריבוי הנפשות וכוף על כן צריכין ליזהר מאד מאד בבית הכנסת ובית המדרש לבטל כבוד עצמו לגמרי רק להרבות כבוד המקום כנ"ל... שכולם לא יהיה כוונתם ח"ו בשביל כבוד עצמן רק בשביל כבוד המקום ברוך הוא... ועל כן כל מי שעוסק בבנין הבית המדרש ותקונו וקיומו, או אלו הנכנסין לבית המדרש וכוונתו בשביל עצמו בשביל כבודו ח"ו, הוא פוגם מאד כנ"ל...

ג. סיכום

השאלה אם בני קהילה יכולים להתחלק לכמה מניינים תלויה בכמה מרכיבים, כגון אחדות הקהילה והשלום בה, נוסח התפילה, וכמובן דאגה ואחריות לקהילה כגוף אחד. רב הקהילה, הגבאים והציבור בכלל צריכים להבין את עומק הרעיון של תפילה משותפת ולשקול רווח מול הפסד.

עליהם לשקול נושאים כגון: המפגש עם דמות רוחנית נוסף על התפילה, תפילת ילדים ונוער בנוכחות האב או הסב, דברי תורה בתפילה, ו"ברוב עם הדרת מלך" או שמא "ברוב הדרה עומעם המלך".

יש להשכיל ולבחון את ההשלכות הצפויות לכל החלטה.